

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Stereotypní obraz Němce v českém lokálním tisku

Barbora Zímová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

Stereotypní obraz Němce v českém lokálním tisku

Barbora Zímová

Vedoucí práce:

Doc. Petr Lozoviuk Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce, doc. Petrovi Lozoviukovi Ph.D. za jeho cenné rady a trpělivost při vedení práce.

Obsah

1 Úvod	1
2 Metodologicko-teoretická východiska	3
2.1 Stereotyp	3
3 Spolužití Čechů a Němců	7
3.1 Česko-německé vztahy mezi lety 1848-1918	7
3.2 Česko-německé vztahy v meziválečném období	10
4 Masarykovo a Rádlovo pojetí Československého státu	16
4.1 Masarykovo pojetí	16
4.2 Rádlovo pojetí	18
4.3 Rádlova kritika nacionálního pojetí ČSR	20
5 Spor o insignie	22
5.1 Historický kontext události	22
5.2 Pohled na insigniádu po 70 letech	25
6 Obraz Němce v české společnosti	28
6.1 Německé stereotypy v českém prostředí	31
7 Stereotypní obraz Němce v českém tisku	33
8 Závěr	40
9 Seznam použitých zdrojů a literatury	42
10 Resumé	46

1 Úvod

Cílem této bakalářské práce je skrze dobový tisk analyzovat stereotypní obrazy Němců žijících v českém pohraničí v meziválečném období. Pro svou analýzu jsem zvolila pražský časopis Přítomnost, který vycházel od roku 1923. Zvolila jsem si dvě události, které považuji za zásadní ve vývoji česko-německých vztahů a na jejich základě jsem analyzovala německé stereotypní obrazy. První z nich je insigniáda neboli boj o insigne, kdy došlo k vyostření vztahů mezi Čechy a Němci. Během této události došlo k hromadným demonstracím, pouličním bitkám a k ničení německých a židovských obchodů. Jako druhou událost jsem zvolila období těsně před vypuknutím druhé světové války, kdy v českém pohraničí probíhala silná německá agitace, a sudetští Němci prosazovali názor připojit se k Říši.

Ve své práci popisuji historický vývoj česko-německých vztahů od druhé poloviny 19. století do roku 1938. V meziválečném období najdeme celou řadu momentů, které ovlivnily vývoj česko-německých vztahů. Za takovéto momenty lze považovat například vypuknutí první světové války, vznik Československa, nástup Hitlera k moci nebo rok 1938, kdy došlo k anšlusu Rakouska a Mnichovské dohodě.

V další kapitole se zabývám Masarykovým a Rádlovým pojetím Československa. Masaryk považoval za zásadní docílit smíru mezi Čechy a Němci, a proto se snažil vyřešit německou otázku. Docílit smíru mezi Čechy a Němci bylo podle Masaryka možné pouze na principu humanity a svobody, nikoliv násilím. Rádl kritizoval to, že Československý národní program upřednostňuje zájmy Čechů a Slováků a opomíjí zájmy menšin. Rádl byl zastáncem národnostní autonomie a tvrdil, že Československá vláda by měla přijmout skutečnost, že na našem území žijí národy čtyři, ne dva.

Následující kapitola je věnována historickému kontextu sporu o insigne. Soustředím se zde především na kořeny celé události, na

jejich důsledky pro česko-německé vztahy a na způsob, jakým na ni bylo nahlíženo po sedmdesáti letech, kdy se připomínalo její výročí.

V předposlední kapitole popisují vznik a vývoj stereotypního obrazu Němce v české společnosti. Obraz Němce v české společnosti se často proměňoval a byl ovlivňován historickým děním. V období, kdy probíhala první světová válka, byl obraz Němce spjat s touhou připojit se k Německu. Do 30. let 20. století dominoval obraz Němce jako rovnoprávného občana, poté, co se Hitler chopil moci, převažoval obraz problematického spoluzit Čechů a Němců. Ve druhé polovině 30. let se obraz Němce rozdělil na zastánce demokracie a na stoupence nacismu. Dále zde také popisují německé stereotypy v českém prostředí.

Poslední kapitola mé práce se zabývá analýzou stereotypních obrazů v meziválečném tisku. Analýzu jsem provedla na základě pražského časopisu Přítomnost. Jak jsem již uvedla, pro svou analýzu jsem si zvolila dvě události. Cílem bylo zjistit, jaké stereotypní obrazy se ve vybraných článcích vyskytují.

2 Metodologicko-teoretická východiska

Primární data jsem získala v časopise *Přítomnost*, kde jsem se zaměřila na texty týkající se problematiky česko-německého soužití. Pro vyhodnocení dat jsem zvolila metodu obsahové analýzy. Použila jsem kvalitativní obsahovou analýzu. V článkách jsem vyhledávala hodnotové výpovědi o Němcích, žijících v českém pohraničí a ty jsem následně interpretovala.

2.1 Stereotyp

Slovo stereotyp pochází z řeckého jazyka, konkrétně se skládá ze dvou kořenů - *stereos*, což v překladu znamená pevný nebo neměnný, a *typos* znamenající formu nebo typ. Obecně lze stereotyp definovat jako neměnný, strnulý, pevný tvar, znak, dojem nebo formu. (Geist 1993: 452).

Někteří autoři od sebe striktně odlišují pojmy jako je stereotyp a předsudek, naopak jiní autoři je považují za téměř synonymní. Dle profesora Jana Průchy mají stereotypy a předsudky stejnou psychologickou podstatu. Oba pojmy vyjadřují představy, názory a postoje, které jsou zaujímány jedinci či skupinami osob k jiným skupinám (Průcha: 2004, 67). Naopak česká etnoložka Petra Košťálová se řadí mezi autory, kteří od sebe pojmy předsudek a stereotyp odlišují. Dle Košťálové jsou předsudky definovány jako subjektivní a negativní hodnocení druhých, a stereotyp se od nich odlišuje tím, že může mít jak pozitivní, tak i negativní náboj. Stereotyp považuje také za „komplexnější vysvětlení původu různých předsudků a zdůvodňuje jejich existenci“ (Košťálová 2012: 39).

Podle psychologa Jana Laška se stereotyp pojí s činnostmi, které však nejsou založeny na přímých znalostech, ale pouze na obrazech, které si člověk buď vytvoří sám, anebo mu jsou vštěpeny ostatními (Lašek 2006: 79). Košťálová formuje stereotyp také jako způsob nazírání na jiné, tento způsob nazírání je vyjádřen zjednodušenou představou o

nějakém odlišném národu či etniku, kterou jedinec sdílí se svou vlastní skupinou. Příslušníkům jiné skupiny připisuje často negativní vlastnosti, přestože s nimi nemá takřka žádnou osobní zkušenost (Košťálová 2012: 38). Psycholožka Aktinsonová definuje stereotyp jako „souhrn úsudků o osobnostních rysech a fyzických vlastnostech celé skupiny, které mohou být zavádějícími vodítky pro sociální interakci“ (Vybíral 2009: 78).

Stereotypy mají kategoriální povahu, což znamená, že určité vlastnosti jsou lidem přisuzovány na základě jejich členství k určité skupině (Lašek 2006: 79). Stereotyp můžeme také formulovat jako „příliš silné přesvědčení spojené s nějakou kategorií. Jeho funkce spočívá v tom, že má ospravedlnit (racionálně vysvětlit) naše chování a postoj vůči této kategorii“ (Allport 2004: 215). U stereotypů převažuje emocionální náboj nad stránkou racionální, která bývá potlačována. Stereotyp často nahrazuje nedostatečnou objektivní znalost o nějakém předmětu či skupině.

Stereotypy lze také chápat jako obrazy v naší mysli, díky kterým je zkresleno vnímání okolní reality, lze je také chápat jako určitá hlediska, skrze které interpretujeme náš svět a skrze které vyvozujeme dané závěry. Výsledkem procesu stereotypizace je zjednodušené chápání reality, neboť stereotypy můžeme také považovat za jakési filtry, které vylučují vše, co se nehodí do našeho zažitého souboru pravidel, v kterých jsme vychovávaní a v kterých jsme zvyklí myslet a nahlížet na náš svět (Košťálová 2012: 34). Stereotyp funguje také jako nástroj, který nám umožňuje ospravedlňování našeho kategorického přijímání či odmítání nějaké skupiny, ale slouží také jako nástroj usnadňující třídění a výběr, aby naše vnímání a uvažování nebylo tolik komplikované (Allport:2004, 216). Stejně tak lze pohlížet na stereotyp jako na nástroj, díky kterému je jedinec schopen potlačit svou nejistotu a strach a dokáže tak lépe předpovídat nadcházející události a vykládat realitu (Košťálová 2012: 48). Stereotyp pojmáme jako vlastnost určitého národa, ale zároveň i ten stereotyp vnášíme do povědomí těm, kterým ho připisujeme, a tím ještě

více přispíváme k tomu, aby se daný stereotyp stal fungující realitou (Rákos 2001: 14).

Stereotypy mají univerzální charakter, což znamená, že jsou součástí všech mezilidských vztahů. Primárním faktorem, který vede ke vzniku předsudků, je rodinná výchova, podle některých odborníků se dítě do věku tří až čtyř let s předsudky nesetká (Průcha 2004: 69). Nejčastěji jsou názory jedince ovlivněny skupinou, do které patří nebo do které chce patřit, tedy přejímá tradované stereotypy, názory a postoje od tzv. *významných druhých*, nestaví se proti majoritnímu proudu, protože právě tito jedinci se podílejí na tom, jak bude na toho daného jedince dále nahlíženo (Košťalová 2012: 47).

Novodobé stereotypy jsou většinou založené na zpolitizovaných událostech a ještě více je posiluje šok nebo frustrace, kterou prochází daná etnická skupina. Naopak starší stereotypy jsou inspirované především šlechtickým nebo diplomatickým prostředím a jejich počátky lze najít již v období romantismu. Typickým příkladem takového stereotypu může být Ital jako milovník, Francouz jako gurmán nebo Němec jako pedant (Košťalová 2012: 48-49). Podle jiného rozlišení lze stereotypy dělit na autostereotypy a heterostereotypy, záleží na tom, na koho pohlíváme. U autostereotypu se jedná o náhled členů vlastní skupiny, tedy zjednodušený pohled o sobě samých, který může být také nazýván jako sebeobraz, v případě heterostereotypu se jedná o nesprávné mínění o druhých. Sémanticky nadřazený stereotypu je obraz neboli image etnických skupin, který se skládá z více stereotypů a vytváří národní charakter. Může být vyjádřen, jak jsem již zmínila, autostereotypem nebo heterostereotypem (Košťalová 2012: 39).

Český psycholog Jan Lašek považuje za původ stereotypů seskupování lidí do tříd nebo stavů, kdy dochází k tomu, že jedinci jsou připisovány charakteristiky, které jsou platné pro celou danou třídu nebo stav (Lašek 2006: 94). Košťalová uvádí univerzální znaky společenské kategorizace, řadí tam fyzický vzhled, věk, pohlaví nebo také odlišné chování nebo zvyky. Další kritéria, která lze do společenské

kategorizace zahrnout, jsou náboženství nebo příslušnost k jiné jazykové skupině (Košťálová 2012: 91). K šíření stereotypů přispívá také nedostatek informací o *Druhých*, všeobecně platí, že čím méně toho jedinec o Druhém ví, tím více se nechá ovlivňovat stereotypy a tím více jsou v jeho očích všichni stejní. Díky tomu se naše realita stává přehlednější a předvídatelnější (Košťálová 2012: 47). Lze také říci, že stereotypy se nejvíce upevňují ve skupině, která prochází nějakým zvratem a hrozí jí rozpad (Košťálová 2012: 49). Vznik stereotypů nebo rasových předsudků je spojen s výchovou a sociokulturním prostředím, ve kterém jedinec žije, proto můžeme stereotypy nalézt už i u dětí. Stereotypy a rasové předsudky převažují u dětí vyrůstajících v rodinách s nižším socioekonomickým statusem a taktéž s nižší úrovní vzdělání rodičů (Průcha 2004: 110).

Vznik stereotypů má různé příčiny, stejně tak jsou stereotypy v různých společnostech chápány a vykládány odlišně. Stereotypy jsou velice rigidní a k jejich proměně dochází jen zcela výjimečně. K tomu, aby došlo ke změně stereotypu nebo alespoň k jeho ovlivnění je zapotřebí intenzivního poznávání, propagandy nebo dokonce traumatického zážitku (Šimíčková-Čížková 2004: 85). Ke změně stereotypu může také dojít v důsledku nějaké zlomové události. Za takovéto události lze považovat například válečné konflikty nebo hospodářské krize. Stereotypy je možné také překonat vzděláním, zkušenostmi nebo kontaktem a nasloucháním *Druhých* (Košťálová 2012: 48-51).

Stereotypy nelze však jednoznačně vnímat jen z negativní stránky, ale naopak je možné u nich najít i pozitivní aspekty. Jedním z nich je to, že stereotypy slouží členům dané skupiny jako společné hodnotové soustavy stavů a umožňují jim konstruovat jejich vnitřní a vnější svět. Stereotypy také posilují sounáležitost a loajálnost členů ve skupině a pomáhají jim odlišit jejich společnost od ostatních, tedy „naše společnost je jiná“ (Průcha 2004: 116). Jak již bylo řečeno, stereotypy nám pomáhají si lépe utvořit hranice vlastního světa a tím pádem si i lépe uvědomit sebe samého (Košťálová 2012: 49).

3 Spolužití Čechů a Němců

V této kapitole bych chtěla nastínit vývoj česko-německých vztahů od druhé poloviny 19. století, kdy dochází k etnoemancipaci českého národa, až do období před druhou světovou válkou. Češi a Němci žili ve vzájemné symbióze více jak třicet generací. Češi a Němci byli členy jedné politické rodiny - národa českých zemí od středověku až do poloviny devatenáctého století. Tato představa národa však neodpovídá modernímu pojetí o jazykovém a státním celku, přestože patřili do jedné politické státní formy, žili jen jeden vedle druhého (Hilf 1996: 13-14).

3.1 Česko-německé vztahy mezi lety 1848-1918

V letech 1848-1918 tvořili Němci více než jednu třetinu z celkového obyvatelstva v Čechách a více jak jednu čtvrtinu z celkového obyvatelstva na Moravě. Žili v pohraničních oblastech, které však byly zásadní pro první vlnu industrializace (Kořalka 1996: 94-95). V Praze taktéž tvořili ve druhé polovině devatenáctého století většinu obyvatelstva Němci, stejně tak zde převažoval i německý jazyk. Tito Němci patřili mezi nejvlivnější, nejmocnější a nejbohatší obyvatele Prahy, nepokládali se však za Němce, ale cítili se být spjatí pouze s panovníkem a územím, na kterém žili, nikoliv s národem. Podnět k diferenciaci podnítila až česká nacionalistická inteligence, která pobízela další stoupence z českých řad, aby požadovali svá práva ve státu a společnosti (Cohen 2000: 27).

Česká národní agitace započala již ve dvacátých letech 19. století. Centrem českého národního hnutí před rokem 1848 byly dvě instituce. Jednou z nich bylo *Vlastenecké museum v Čechách*, později přejmenované na *Museum Království českého*. Toto muzeum vydávalo časopis, který se nazýval *Časopis Českého muzea*, a právě tento časopis se stal nejvýznamnějším periodikem pro české národní hnutí. Druhou institucí byla *Jednota k povzbuzení průmyslu v Čechách*, která měla aristokratický původ, ale přesto se v ní vlastencům podařilo prosadit svůj

vliv. Mezi největší aktivisty českého národního hnutí lze zařadit katolické duchovní, vysokoškolské studenty a vrchnostenské úředníky. Agitace českého národního hnutí se soustředila převážně ve městech střední velikosti a v Praze, která byla pro ně prioritní (Kořalka 1996: 91-92).

Ve čtyřicátých letech 19. století nastal vrchol národní české agitace. V tomto období již nastává politický ráz české veřejné aktivity. Oproti předešlé generaci, v jejímž čele byl Josef Jungmann, který se výhradně soustředil na obnovu českého jazyka a literatury. Nová sebevědomější skupina, v jejímž čele byl František Palacký, Karel Havlíček nebo Ladislav Rieger se snažila zajistit existenci českého národa (Kořalka 1996: 92-93).

V jarních měsících 1848 začala nová fáze v procesu vývoje české národní společnosti. Právě v tomto roce začali Češi prosazovat svoji politickou identitu téměř ve všech směrech. Tento rok jim přinesl celistvý český politický program, první nezávislé české noviny, svobodná veřejná shromáždění nebo první volby. Postupem času docházelo k rozšiřování národní agitace z měst i na venkov (Kořalka 1996: 94-95). Národnostní konflikt se v první fázi na jaře roku 1848 vyznačoval jednotou. Svatováclavská shromáždění se nesla ve znamení *Čech a Němec – jedno tělo*. Mluvilo se oběma jazyky a ve výboru byly zastoupeny obě národnosti. Tato národnostní jednota však netrvala dlouho a politické dění o národní linii začalo probíhat odděleně. K tomu přispěla revoluce, která přinesla to, že se změnil národnostní poměr ve prospěch Čechů. Češi se také museli potýkat s problémy, které tkvěly v jejich nepřipravenosti. Například čeština nespĺňovala nároky úředního jazyka. Navíc pro úřady měli Češi málo schopných sil. Němci byli těmito českými snahami zaskočeni a toto zklamání mělo za následek to, že se u nich vytrácely sympatie k českému národu. Němci i Češi měli každý jinou představu o národním sebeurčení. Češi chtěli autonomii v rámci habsburské říši a Němci chtěli spojení v jednotném národním státě (Křen 2013a: 108-112).

V roce 1867 dochází k rakousko-uherskému vyrovnání, kdy se Habsburská monarchie rozděluje do dvou volně spojených celků – Uher a

Rakouska. To inspirovalo Čechy, kteří chtěli dosáhnout stejného postavení jako Uhry. Jelikož považovali za porážku to, že se nevyrovnali Maďarům, ale také to, že jejich status výrazně poklesl a oni se museli podrobit německé nadvládě. Národní hnutí se změnilo v boj o státní právo. Dle Čechů jim náleží stejné postavení jako Uhrám, a to musí být stanoveno úmluvou mezi panovníkem a politicko-historickým národem českým, který se skládá z rovnoprávných kmenů Čechů a Němců (Křen 2013a: 159-161).

Až do 70. let 19. století trval v Praze princip, podle kterého se lidé rozhodovali, zda se přikloní k Čechům či Němcům. Ve většině případů bylo jejich rozhodnutí ovlivněno ekonomickými zájmy. Lidé často ani nevěděli, za koho se mají považovat, proto zde hrály roli maličkosti, které nakonec ovlivnily jejich konečné rozhodnutí. O loajalitě k té či oné skupině mohlo rozhodovat například náhodně uzavřené přátelství, rodinné konexe, úspěch či neúspěch v kariéře nebo jen pouhá shoda okolností. Poté, co se česko-německé rozdíly objevily jako společenský problém, byli lidé nuceni se rozhodnout, ke komu patří, tehdy přestala existovat možnost volby bohemismus (Cohen 2000: 37-42).

V 80. letech se ještě více rozštěpil veřejný německý a český život. Národní identita byla striktně určována podle toho, do jaké rodiny se jedinec narodil, zda to byla rodina s českými kořeny či s kořeny německými (Cohen 2000: 70-72). Přesto spolu nadále Češi a Němci udržovali v soukromé sféře přátelské a nekonfliktní vztahy, v některých případech spolu dokonce i spolupracovali. Před první světovou válkou také docházelo, i když v malé míře, ke smíšeným manželstvím (Cohen 2000: 102-105). Veřejný německý život byl tedy striktně oddělen od českého, Němci se hlásili k odlišné skupinové identitě, do které Češi nesměli pronikat. Naopak soukromá sféra nebyla tak striktně oddělena. V oblastech, kde nemohla kontrola tolik zasahovat, se Češi a Němci volně stýkali až do roku 1914. V období před první světovou válkou žili Češi a Němci ve stejných domech a čtvrtích, pracovali ve stejných firmách a nakupovali ve stejných obchodech (Cohen 2000: 216).

Zlom v česko-německých vztazích opět nastal s první světovou válkou. Tato válka byla považována za střetnutí Germánů a Slovanů. Každý národ se v této době vydal vlastní cestou a nebral ohledy na ten druhý, stejně tak měl každý národ snahu zařídit se národnostně podle svých představ, tedy u Němců ve sjednoceném Německu a u Čechů v samostatném Československu. Samotná nenávist zde panovala jen k příslušníkům Rakouské monarchie, ale nenávist k Němcům neexistovala, neboť oba národy prožívaly stejné válečné utrpení. Politický rozchod nakonec vyústil až k vzájemné lhostejnosti a nevšímavosti obou národů (Toms 2002: 50-54).

3.2 Česko-německé vztahy v meziválečném období

Nové stadium česko-německých vztahů nastalo bezprostředně po vzniku Československé republiky. Tehdy se stal český národ z národa utlačovaného národem vládnoucím, a Němci se tak začali stávat pouhou početnou menšinou (Toms 2002: 55-56). Němci v Čechách nechtěli zachování Rakouska-Uherska stejně jako Češi, ale zároveň také nechtěli žít ve státě, kde by většinu tvořili Češi. Jejich hlavním cílem bylo vytvoření velkého Německa. Z těchto důvodů bylo jejich primárním cílem po vyhlášení Československého státu odtrhnout jeho krajní oblasti, které byly obydleny německým obyvatelstvem (Kocian, Pernes, Tůma 2004: 49-50).

První provincii, kterou se snažili získat jen pro sebe na základě práva na sebeurčení, se nazývala Deutschböhmen. Za nedlouho po vyhlášení provincie Deutschböhmen se začaly ustanovovat další podobné útvary na Moravě a v Pošumaví. Na severní Moravě a ve Slezsku byla založena provincie Sudetenland. Poté byly založeny provincie jako je Böhmerwaldgaum, a to v oblasti Českého lesa a Šumavy, nebo provincie Deutschsüdmähren, nacházející se na jižní Moravě. Němci z menšinových ostrůvků uvnitř českých zemí také

požadovali připojení k Rakousku. K Rakousku měla být připojena města, jako jsou Brno, Olomouc nebo Jihlava (Toms 2002: 55-58).

Brzy se však ukázalo, že tyto provincie nebyly schopné samostatné existence, jelikož u nich stále převládaly vztahy s českým vnitrozemím a lokální orgány nebyly schopny řešit vzniklé problémy. Zástupcům Československa se samozřejmě nelíbili separatistické sklony sudetských Němců, a proto se snažili s nimi uzavřít kompromis a spolupráci. Nabízeli jim, aby vyslali své zástupce jednak do Národního výboru a jednak do připravovaného prozatímního Národního shromáždění. Tato nabídka kompromisu však byla Němci odmítnuta, a proto byla česká vláda nucená řešit problém radikálněji. Začala připravovat plán na vojenské obsazení pohraničí, který byl nakonec úspěšně uskutečněn. České pohraničí bylo do poloviny prosince 1918 obsazeno bez většího odporu. (Toms 2002: 59-62). Po těchto událostech došlo k zesílení nacionalistických protičeskoslovenských tendencí. Představitelé všech čtyř sudetoněmeckých provincií sice uprchli do zahraničí, hlavně tedy do Rakouska nebo Německa. Využívali však každé příležitosti, aby sudetoněmecké obyvatelstvo radikalizovali, aby u něho vyvolávali nespokojenost a podněcovali ho k odporu. To nebylo těžké, jelikož v těchto oblastech působili bývalí legionáři, kteří na jakýkoliv projev separatismu reagovali velmi citlivě, proto zde docházelo ke srážkám mezi českým a německým nacionalismem.

Ke střetnutí také zanedlouho došlo. Důvodem bylo to, že vůdcové sudetských Němců chtěli, aby volby proběhly i v pohraničních oblastech, s čímž československá vláda nesouhlasila. Německé politické strany v Československu vyhlásily generální stávkou. Nespokojení lidé manifestovali v ulicích, pokřikovali protičeská hesla a nadávky na adresu Čechů a nově vzniklé Československé republiky. Proti demonstrujícím davu se postavila armáda, během tohoto střetu bylo zraněno okolo sta lidí, na české straně bylo zabito okolo čtyřiceti lidí, na německé dokonce okolo padesáti. (Kocian, Pernes, Tůma 2004: 52-54). Od té doby si sudetští Němci připomínají tento den jako Den sebeurčení (Bauer et al.

1995: 190). Jak autoři k této události dodávají, českým průšvihem nebyli jen ti mrtví, ale to, že se česká společnost neuměla vypořádat s existencí německé menšiny, která byla součástí Československého státu (Kocian, Pernes, Tůma 2004: 52-54).

Po konferenci ve Versailles, ke které neměli sudetští Němci povolen přístup, byly ustanoveny hranice Československa. Na základě nové Československé ústavy, která byla vypracována v roce 1920, dostaly menšiny velké množství práv a československá vláda mezinárodní menšinové závazky plnila lépe než ostatní státy (Toms 2002: 68-70). „*První republika v rámci svého demokratického režimu měla tak širokou opozici jinonárodní i nedemokratickou jako snad žádný jiný stát v Evropě*“ (Toms 2002: 71). Ústava jim však zaručovala individuální práva, nikoliv práva skupinová, což bylo také příčinou mnoha konfliktů. Z počátku byli sudetští Němci zcela vyloučeni z účasti na politickém dění. Sudetoněmecké politické strany nemohly být součástí vlády Československa už jen z toho důvodu, že trvaly na právu na sebeurčení. Politika vůči německým spoluobčanům bývá někdy nazývána jako *politika odplaty*. Národní shromáždění přijalo bez účasti zástupců maďarské, německé, slovenské a polské menšiny jazykový zákon. Podle toho zákonu byly všechny jazyky menšin kromě slovenštiny označeny jako pomocné v těch okresech, kde daný jazyk označilo alespoň dvacet procent obyvatel jako svou mateřskou řeč. Tento zákon měl za následek jednak to, že desetina německého obyvatelstva nemohla užívat svou mateřštinu na úřadech, jednak také to, že tři desítky tisíc Němců ztratily svá pracovní místa, jelikož nespĺnily jazykovou zkoušku, která byla povinná pro práci úředníka. Vlivem těchto událostí se sudetští Němci ještě více sjednotili a začali zakládat řadu podpůrných organizací (Bauer et al. 1995: 193-195).

Další rozkol mezi česko-německými vztahy nastal v roce 1933, kdy se k moci v Německu dostal Hitler. U sudetských Němců začalo narůstat zklamání a nespokojenost, které byly způsobeny rozsáhlou hospodářskou krizí a také jejich neúspěchy v politické sféře. Heinlein proto přišel

s plánem sjednotit existující nesocialistické politické strany a vytvořit z nich jednotnou nacionální stranu. Tento plán však ztroskotal, ale na podzim byly založeny politické strany DNSAP a DNP, jejichž působení nemělo dlouhé trvání, brzy byly rozpuštěny. Poté vznikla Sudetoněmecká strana, která neměla zpočátku nic společného s tím, co se dělo v Říši. Uvnitř Sudetoněmecké strany však působila malá skupinka nacionálních socialistů, kteří se postupem času dostávali více ke slovu, a proto nebylo zcela jisté, která z tendencí se nakonec prosadí. Vyskytovaly se snahy o dorozumění stejně jako záminky ke konfliktu. Za jednu takovou záminku lze považovat spor o insignie pražské univerzity, který vypukl v listopadu 1934, a právě tento spor budu ve své práci rozebírat později (Bauer et al. 1995: 212-214).

Rozhodující byl rok 1938, kdy došlo k tzv. anšlusu Rakouska, což zcela změnilo tehdejší podobu map. Československo se dostalo do ohniska zájmu, neboť bylo Velkoněmeckou říší zcela obklíčeno. Přestože československá vláda několikrát jednala se Sudetoněmeckou stranou, která nyní fungovala jako jednotné politické hnutí Sudetských Němců, a snažila se s ní dohodnout, jednání však nebyla úspěšná, a v Sudetoněmecké straně se prosadil názor zastávající připojení k Říši. (Bauer et al. 1995: 216). Sudetoněmecká strana vyhlásila tzv. karlovarské požadavky, kde mimo jiné vyžadovala faktickou autonomii s německou samosprávou ve všech oborech veřejného života, odčinění bezpráví od roku 1918, ochranu menšiny v českém vnitrozemí a svobodu vyznání nacionálně socialistického světového názoru. Tyto požadavky byly jednak nepřesné a velmi všeobecné a jednak také byly v rozporu s Československou ústavou (Toms 2002: 100). Prezident Beneš s takovými požadavky nesouhlasil, ale vývoj událostí ho donutil udělat velké ústupky, jako například jazykové zrovnoprávnění nebo národní samosprávu pro Sudety na základě župního systému. Dle Hitlera však tyto ústupky přišly příliš pozdě, a proto začal ještě více navyšovat své požadavky, konkrétně chtěl obsadit německým vojskem sudetské území. Tyto události vyústily v konferenci v Mnichově, kde Československo ztratilo svá pohraniční území. To že se jednání nezúčastnili ani Češi, ale

ani Sudetští Němci vypovídá pouze o tom, že zde nešlo o uplatnění práva na sebeurčení sudetských Němců, ale pouze o zvýšení moci Hitlera a jeho Říše (Bauer et al. 1995: 217-220).

Sudetští Němci přijali s nadšením to, že se připojí k Německu. Domnívali se, že po připojení k Říši získají tak dlouho požadované právo na sebeurčení. V Karlových Varech, Aši nebo Chebu radostně vítali Adolfa Hitlera. Nacionálně socialistický fanatismus se projevil i ve vztazích k Čechům žijícím v pohraničí, kteří byli z tohoto území vyhnáni. V sudetské župě byla Čechům upírána základní lidská práva, jako je používání češtiny jakožto úředního jazyka, dále musely být odstraněny všechny české nápisy, zrušeny české střední a měšťanské školy a Čechům byla znemožněna účast na správě obcí (Toms 2002: 107-108). Lidé, kteří nesouhlasili s nacistickým režimem, byli pronásledováni a zatýkáni. Sudetoněmecká strana se stala součástí NSDAP a sudetské území přestalo být považováno za jednotný celek. Po mnichovské konferenci vneslo Polsko stejně jako předtím Německo požadavek na část československého území, konkrétně se jednalo o oblast Těšínska, kde mimo Poláků žilo i sto dvacet tisíc Čechů. Zanedlouho po Polsku vnesl požadavky další sousední stát Maďarsko, které chtělo území na severu Slovenska. Oběma nárokům bylo vyhověno a Československo přišlo o další území. Celkově ztratilo jednu třetinu svého území a stalo se skutečným národním státem Čechů a Slováků s malými národnostními menšinami. Tím více se však začaly projevovat rozdíly mezi Čechy a Slováky, a proto v listopadu 1938 došlo k vyhlášení autonomie Slovenska a Podkarpatské Rusi. Československo přestalo existovat a místo něj bylo vytvořeno Česko-Slovensko, které bylo jednotným státem se dvěma autonomními územními celky s vlastní vládou a parlamentem. Toto zbylé území Česko-Slovenska podkopával Hitler intenzivní propagandou a zahraničněpolitickým nátlakem, především využil toho, že Slovensko toužilo po vlastním státě. Česko-Slovenské území potýkající se s hospodářskou krizí a psychologickým nátlakem ze strany Německa bylo v nevýhodném postavení, a tak byl tehdejší prezident Emil Hácha donucen podepsat protokol, v němž *skládá v důvěře osud českého*

národa a země do rukou vůdce Německé říše. Ihned po tomto podpisu byly Čechy a Morava obsazeny německými vojsky (Bauer et al. 1995: 222-224).

4 Masarykovo a Rádlovo pojetí Československého státu

Češi a Němci byly od dávných dob dva kmeny sobě pokrevně tak příbuzné, jako jsou například severní a jižní Italové. Tyto dva kmeny se neustále stýkaly, ať již přátelsky či nepřátelsky, ale odkdy se tyto kmeny staly dvěma národy? Slovo národ se užívá v mnoha smyslech, ale velmi často neznamena víc nežli kmen. V moderním pojetí je však národ chápán jako vyšší útvar, než je pouhý kmen. Ve střední Evropě, především v Německu, převažuje organické pojetí národa, které vychází z filozofa Herdera. Naopak v západní Evropě převažuje pojetí politické (Rádl 1993: 164-166)

První nacionalistická teorie, která se dostala do Čech, pochází od již zmíněného německého filozofa Johanna Gottfrieda. Ten nezohledňoval rozdíl mezi kmenem nebo národem. Národ je dle něho ten kmen, který si uvědomil svoji kmenovou jednotu, a který usiluje o politickou samostatnost. Nejprve národ jen instinktivně cítí svou jednotu, později si ji již plně uvědomuje, a toto národní uvědomování se stává čím dál tím více silnější. Dle filozofa Herdera měl český kmen aspirace stát se národem už od pradávna a jejich zvyšující se národní vědomí vyvrcholilo k ustanovení Československé republiky. Herder také tvrdí, že stát je jen vyvrcholení rodiny. Tato Herderova teorie měla velký úspěch a stala se národní filozofií východně od Rýna, ale například v Anglii, Francii nebo Belgii úspěchu nedosáhla (Rádl 1993: 167).

4.1 Masarykovo pojetí

Masaryk pojímá národnost humanitně a národnostní otázka je podle něj otázkou svědomí. Svědomí není nad člověkem, ale je v něm. Otázka cti národa je otázkou cti každého jedince. Za negativní stránku národnosti považuje nenávisť k jinému národu. „Láska k národu

vlastnímu nemusí a nemá znamenat nenávisť k národu jinému. Člověk, který miluje svůj národ negativně, přijímá myšlenky a věci jiného národa tou měrou, kterou jej nenávidí“ (Masaryk 1990: 75-76). Nutné je vlastenectví pozitivní, které se stará jen o svůj vlastní národ a neohlíží se na to, co dělá soused, protože čím více se budeme soustředit na jiný národ, tím více ho budeme napodobovat. Národnost není jen otázkou citu, ale i rozumu (Masaryk 1990: 76-77).

Zpočátku neviděl Masaryk spor mezi českou národní ideou a rakousko-uherským státem. Od tohoto pojetí národa se však na přelomu 19. a 20. století zcela distancoval a během první světové války prohlásil, že je nutné, aby byly vytvořené etnické hranice mezi státy, ale zároveň si uvědomoval, že i v poválečné Evropě budou existovat národní menšiny. Slovanská většina považovala za samozřejmý koncept národního státu, tedy státu Čechů a Slováků. To Němci brali jako provokaci a tento koncept státu považovali za nepřijatelný. Němci prosazovali koncept nadnárodního státu, ale Masaryk tento koncept odmítal. Podle něho vzniklo Československo z vůle Čechů a Slováků, a proto by mělo být státem národním, který bude zaručovat i práva pro menšiny. Jenže tento Masarykův názor byl kombinací dvou principů jednak národnostního a jednak většinového, což mělo za následek to, že se národnostní princip ztratil svou principiální povahu. Masaryk tak své výroky zmírnil. A jelikož zde nastalo jisté uvolnění v česko-německých vztazích a naděje na spolupráci německého obyvatelstva, ponechal Masaryk řešení národního či národnostního konceptu národa a začal se zabývat pragmatickým řešením menšinových otázek. Za nejzávažnější problém začal považovat problém německé menšiny (Hain 2004: 115-116).

Masaryk věděl, že dohoda na čistě národnostním základě nebude možná, a proto také později relativizoval národní aspekt státu. Tvrdil, že stát není založený jen na jednotě jazyka, ale na jednotě hospodářství. Také označil náboženství, vědu a filozofii za větší zespolečenšťující sílu než samotný jazyk. Tím Masaryk opustil princip národního státu, a

názorově se vrátil zpět do doby před první světovou válkou, kdy neviděl zásadní rozpor mezi státem a národem (Hain 2004: 117).

Německý a maďarský problém považoval za vážný a zároveň nebezpečný, jelikož si uvědomoval destabilizující účinek nespokojené menšiny. S blížícím se koncem války konkretizoval práva menšin. Prosazoval volnost škol a úřadů, rovnoprávnost, národní svobodu, která by byla zaručena ústavou, nebo mezinárodní smírčí národnostní tribunál. Čeští Němci však chtěli nejvíce ze všeho poskytnutí autonomie, což by jim umožnilo odtrhnout se od Československé republiky. Přestože Masaryk hovořil v roce 1918 o tzv. „teritoriální autonomii“, o čtyři roky později od tohoto nápadu zcela opustil a prohlásil, že se o teritoriální autonomii nemůže a nebude jednat. Jako důvod tohoto rozhodnutí uvedl „nevýhodnou konfiguraci menšin“ (Hain 2004:121-123).

Klíčovým cílem pro Masaryka bylo docílit smíru mezi Němci a Čechy v českých zemích. Podle Masaryka bylo možné tento problém úspěšně vyřešit pouze na principu humanity, svobody a demokracie, nikoliv mocenskými a násilnými prostředky. „Smír mezi námi, nebo lépe řečeno, pozitivní součinnost kulturní a politická je možná, jestliže za tzv. formální přijmeme svobodu a za princip tzv. materiální sociální spravedlnost“ (Gajan 2004: 149). Dle československého historika Kolomana Gajana vytvořil Masaryk „státní ideu, která zůstává pro přítomnost a budoucnost největším pilířem republiky - toleranci a rovnoprávnost občanů a národů tohoto státu“ (Gajan 2004: 154).

42 Rádlovo pojetí

Po Herderovi byl národ v západních zemích, kde převažuje politické pojetí národa, chápán jako *lid zorganizovaný pod jednou ústavou*. Stejně tak chápal národ i Rádl. Národ předpokládá organizaci, zákon, ústavu a vědomost o ní a loajlnost k ní. K národu patří každý, kdo se hlásí k této ústavě a má na ni právo. Důležité tedy je, aby jedinec, který chce být

členem daného národa, přijmul program národa, který je vyjádřen v ústavě. Aspekty jako jsou rasa, původ nebo kmenové příslušenství mají určitý význam, ale přímo nerozhodují. Jedinec si o své příslušnosti k danému národu rozhodnout dle své vlastní vůle. Zásadní je vůle tvořit státní společenství (Rádl 1993: 167-170). Za rozhodující faktor tvorby národa je považováno vědomí člověka, jeho individuální rozhodnutí. Stát je instituce, která má co nejlépe organizovat soužití lidí. Výsledkem organizační činnosti lidí je ústava, úřady neb vojsko. Rádl své pojetí národa nazývá jako smluvní, jelikož navazuje na staré teorie o smlouvě společenské. „Stát a zákony nejsou diktátem občanům ukládaným, naopak lidé se dohodli o tom, že je třeba organizovat stát pro potřeby lidu“ (Trapl 1968: 332). Smluvní pojetí národa je považováno za ideální typ, není však nikde plně uskutečněno. „Stát je založen na dohodě lidí, kteří jej vytvářejí jako organizaci pro zajištění lidských práv, pro ochranu autonomie přirozených kolektivních skupin, které stát skládají“ (Trapl 1968: 332). Smluvní stát je vystavěn na základě privilegií a autonomie. Zákony jsou tam zastoupeny jen proto, aby zabezpečovaly pořádek. Zákony nejsou lidem ukládány, protože rozumní lidé uznávají, že ve společnosti se nedá žít bez zákonů a státní organizace. Lidé se proto dohodli, „jak pro své potřeby stát organizovat“. Stát není výtvozem Boha, ale lidí, proto jsou zájmy lidí upřednostňovány před zájmy státu, poněvadž stát je tvořen právě jedinci (Rádl 1993: 115).

Masaryk byl stoupencem demokracie humanitní, jejíž hlavní rys je, že mluví ze stanoviska státníka majícího svrchovanou moc, kterou omezuje dle vlastní vůle. Naopak demokracie smluvní, kterou zastává Rádl, vychází z přesvědčení, že stát nepovstal suverénní vůlí jednotlivce, ale smlouvou několika lidí, jejichž práva jsou hranicí pro práva státu (Rádl 1993: 262). Jak tvrdí Rádl, na Masarykovu učení lze najít nedostatky, ale i přednosti. Za přednost považuje to, že jeho učení odpovídalo aktuálnímu smýšlení společnosti, jejímu smyslu pro realismus a praktičnost a touze po státu, které dal Masaryk svým učením mravní a filozofický výraz. Masaryk se svým pojetím státu zastal stanovisko dané antropologicky, rasově, jazykově a pozitivisticky a snažil se zachránit

mravnost a ideovost. Naopak za nedostatky lze pokládat to, že humanitní program příliš ustupuje pozitivismu, je příliš realistický a „jen lidský“, a tedy nahodilý. Stát sloužící jako nástroj pro národní ideály nemá pevné cíle, jelikož tyto cíle jsou nahodilé, příliš hmotné a světské. Za základ takového národa lze tedy konec konců považovat egoismus, shlíží se sám v sobě a stává se jen výrazem národního charakteru (Rádl 1993: 271-272).

4.3 Rádlova kritika nacionálního pojetí ČSR

Filosof a kritický žák Emanuela Rádla Ladislav Hejdánek, tvrdí o Rádlovi, že byl velkým a nesmiřitelným kritikem poměrů v období první republiky. Kritizoval jednak poměry politické, ale i kulturní, náboženské nebo výchovné. Byl pokračovatelem některých Masarykových myšlenek a překonavatel jiných a jako první viděl, že první republika není udržitelná jako národní stát.

Československý státní program byl podle Rádla založen na organickém pojetí státu, které upřednostňuje zájmy především českého národa. Německé a maďarské obyvatelstvo bylo považováno za válkou přemožené, a proto se mu zákony přikazovaly. Zájmy státu byly první a rozhodující (Rádl 1993: 124-125). Na národním pojetí státu jsou založeny země střední a východnější Evropy, jako je Československo, Polsko, Řecko a další. Základní námitkou pro toto pojetí státu je, že dává státu příliš materiální smysl a dbá na samostatnost jednotlivých kmenů. (Rádl 1993: 271).

Upozorňoval na to, že snaha o co největší sblížení Čechů a Slováků je nesprávná, přestože byla primárně namířena proti Němcům, nelíbila se ani Slovákům. Ti protestovali například kvůli tomu, že v ústavě je za státní jazyk označen jazyk československý, ale ve skutečnosti jde o jazyky dva. Rádl také kritizoval samotné pojmenování republiky. Kladl si otázku, jak je možné, že národ československý zabezpečuje kulturní individuálnost Čechů a Slováků, proč se nepovznese ještě víc a

nezabezpečí kulturní individuálnost i pro Němce a Maďary. V názvu se vystihuje jen jeden kmen, který je označován jako národ a záměrně opomíjí ostatní kmeny. Nehledě na to, že se fakticky jedná o národy dva, Čechy a Slováky. Podle Rádla je potřeba pěstovat nejen vědomí národní, ale i vědomí státního občanství, jehož prostředkem je jednotné jméno. Rádl stejně jako Masaryk netvrdil to, že stát je přirozeným vyvrcholením národních snah. Podle Rádla je stát prostředek organizace společnosti, který je nutný, ale zároveň i někdy nebezpečný, a proto musí zůstat pod společenskou kontrolou (Rádl 1993: 277-288). Je nutné omezit moc státu vyšší mravní a rozumnou autoritou“ (Rádl 1993: 278).

5 Spor o insignie

Spor o insignie neboli insigniáda proběhla 25. listopadu 1934 v Praze a právě tuto událost lze považovat za vyvrcholení napětí a rozporů mezi Čechy a Němci. V Praze demonstrovali čeští a němečtí vysokoškolští studenti, v ulicích probíhaly pouliční bitky a nepokoje. Tyto pražské události se samozřejmě odrazily i v tisku, mnohé noviny o nich informovaly své čtenáře.

Nejdříve bych se ráda zaměřila na kořeny celé události a poté také na to, jaký vliv měly tyto události na česko-německé vztahy a jak ně bylo nahlíženo o 70 let později, kdy se připomínalo výročí právě této události. A také bych se chtěla zabývat tím, jak tyto události přispěly k utvoření stereotypních obrazů týkajících se Němců, které budu dále rozebírat v poslední kapitole.

5.1 Historický kontext události

V roce 1882 byl schválen zákon, který potvrdil rozdělení Karlovo-Ferdinandovy univerzity. Na základě tohoto zákona došlo k vytvoření samostatné německé univerzity, která byla upřednostňována před tou českou. Němečtí představitelé pokládali právě nově vzniklou německou univerzitu za dědičku práv starého učení Karlova, a proto si ponechali původní univerzitní insignie, a Češi si tak museli nechat zhotovit nové.

Do popředí zájmu se dostaly tyto univerzity znovu poté, co bylo vytvořeno Československo. Tehdy se československá vláda snažila vyřešit poměr obou pražských univerzit. Řešením měl být zákon, který byl navržen univerzitními profesory Františkem Marešem a Bohuslavem Němcem. Tento zákon, nazývaný jako Marešův zákon (Lex Mareš), byl v roce 1920 československou vládou přijat. Dle tohoto zákona byla česká univerzita jako jediná označena za právoplatnou dědičku práv starého

učení Karlova, a na základě toho byl její název změněn na Univerzitu Karlovu. Taktéž bylo stanoveno, že ke Karlově univerzitě připadne do vlastnictví Karolína, stejně tak archiv, starobylé insignie, knihy, obrazy a další památky z doby před rokem 1882 (Kocian, Pernes, Tůma 2004: 90).

Trvalo ovšem dlouho, než se tento zákon stal skutkem, neboť v této době si nikdo nepřál ještě více rozdmýchávat spory, jelikož politici se snažili přesvědčit národnostní menšiny, aby se společně podílely na vybudování státu (Kocian, Pernes, Tůma 2004: 91). Němci však protestovali proti univerzitnímu zákonu už i v době jeho příprav. Proti tomuto zákonu vystoupilo i několik německých univerzitních profesorů. Jedním z nich byl i ThDr. August Naegle, který v článku publikovaném v „Deutsche Press“ a v „Bohemií“ označuje zákon za nespravedlivý a podporuje Němce a německou univerzitu, aby bojovali proti jeho zrušení. Konkrétně je podle něj německá univerzita „ve svých nejsvětějších historických, ideálních a materiálních právech poškozena, odstrčena i degradována“. Tím se rektor Naegle se stal symbolem odporu německé university proti československému státu (Vojtíšek 1934: 10).

Do středu zájmu se tento zákon opět dostal až o deset let později, kdy se německý akademický senát obrátil na parlament Československé republiky a žádal jeho změnu v tom smyslu, že stejně jako česká je i německá univerzita pokračovatelkou starého učení Karlova. Jejich žádost však nebyla přijata, přestože se k jejich názoru připojili i někteří čeští profesori, jako například Pekař nebo Šusta. Naopak negativně se k jejich žádosti postavil profesor Emanuel Rádl. Nyní bylo zřejmé, že se spor mezi univerzitami stal politickou věcí (Kocian, Pernes, Tůma 2004: 91).

V polovině února 1934 se situace začala ještě více radikalizovat. Této situaci předcházela schůze rektora Karlovy univerzity profesora Karla Domina, který se sešel s ministrem školství Ivanem Dérerem a požadoval, aby byl zahájen proces intabulace, tedy zapsání vlastnictví Karolína do pozemkových knih a plánů. Taktéž žádal, aby byl urychlen proces předání starobylých insignií české univerzitě, jejichž vlastnictví bylo potvrzeno již zmíněným Marešovým zákonem. Tento problém se

začal opět řešit až za devět měsíců, tedy v listopadu 1934, kdy ministerstvo školství vydalo výnos, podle něž měla německá univerzita vydat starobylé insignie, jakmile o to požádá český rektorát. Tehdejší rektor Univerzity Karlovy profesor Josef Drachovský požádal o vydání insignií o dva dny později a dohodl se se zástupci německé univerzity na předání insignií. Toto předání se mělo uskutečnit 26. listopadu 1934 (Kocian, Pernes, Tůma 2004: 92).

To se však nelíbilo studentům, kteří začali demonstrovat, a tím insigniáda dostala jiný rozměr. Demonstrace a výtržnosti se přesunuly do ulic Prahy, a jak tehdy informoval denní tisk, „neklid byl zřejmě záměrně rozpoután lidmi, kteří chtěli mít v Praze demonstrace stůj co stůj“ (Kocian, Pernes, Tůma 2004: 93). Během těchto nepokojů byli napadáni kolemjdoucí, objektem zájmu se stalo i Německé divadlo, Německé kasino, Lidový dům sociální demokracie nebo Osvobozené divadlo. Během demonstrací byla vykřikována protiněmecká protižidovská hesla. Postoj police k této události lze považovat za neadekvátní a velmi pasivní, jelikož ve většině případech vůbec nezasáhla (Kocian, Pernes, Tůma 2004: 93).

Na pražské události reagovala i další česká města, jako například Brno nebo České Budějovice. K pražským událostem se vyjádřili i Němci v Německu a jejich postoj byl velmi negativní. Na berlínské univerzitě bylo uspořádáno setkání studentů, profesorů a rektorů z dalších německých vysokých škol. Projev zde pronesl rektor Berlínské univerzity profesor Fischer, ve kterém odsoudil „postup proti starobylému místu duchovní práce“, a požadoval nápravu bezpráví (Kocian, Pernes, Tůma 2004: 95).

I tehdejší intelektuálové cítili potřebu vyjádřit se k těmto událostem a najít skryté souvislosti. V lidových novinách vyjádřil svůj názor Jan Stránský, který upozorňoval na zpolitizování veškerého života a vládním stranám vytýkal nedostatek zájmu, což mělo podle něj za následek radikalizaci studentů, kteří podlehlí pravicové agitaci. V tisku se také často objevovaly výroky, jako *mladá inteligence se fašizuje* nebo *demokracii hrozí nebezpečí* (Kocian, Pernes, Tůma 2004: 95).

5.2 Pohled na insigniádu po 70 letech

K sedmdesátému výročí insigniády vyšlo v tisku opět několik zpráv, kde se na tuto událost už pohlíželo trochu jinýma očima. Boj o pražské univerzitní insignie rozdělil tehdejší českou kulturní a politickou společnost na dva tábory. Přední čeští intelektuálové tuto akci označili jako „*akce fašisty poštvaných studentů*“ nebo také jako projev „českého šovinismu“. Ještě desítky let poté byla tato událost českými historiky vykládána v tomto duchu. „Tak se "pravda o insigniádě" stala jednou z těch levicově intelektuálsky zabetonovaných "pravd" české historie“. ¹

Poté, co se rektorem univerzity stal profesor Karel Domin, který byl stejně jako Mareš obdařen hlubokým národním cítěním, snažil se, aby byla potvrzena práva, která měla česká univerzita, tedy to, aby jí byly navráceny insignie. Taktéž usiloval o to, aby budova Karolina, která se do rukou české univerzity dostala ve velmi zchátralém stavu, prošla rekonstrukcí, a proto vyhlásil celonárodní peněžní sbírku. On sám tvrdil, že „Karolinum je vzácný klenot středověkého umění a kolébka naší kultury“. ²

Předpokládalo by se, že tyto jeho kroky budou u české kulturní veřejnosti přijaty pozitivně, opak byl však pravdou. Čeští intelektuálové ostře vystoupily proti těmto snahám a tvrdili, že vybrané peníze budou zneužity fašisty. Levicovým intelektuálům připadaly celkově snahy na záchranu národní památky a prosazení národních práv příliš fašisticky.³ Stejně tak proti snahám o restauraci Karolina a nárokům Karlovy univerzity vystupoval český levicový tisk v čele s Rudým právem a Právem lidu. Ostře kritizoval Marešův zákon a snahu profesora Domina i německý tisk.

---

¹ Zdroj: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2005031034> [cit. 8.4.2016]

² Zdroj: <http://narodnilisty.wz.cz/2004/nl6/skacel.html> [cit. 8.4.2016]

³ Zdroj: <http://narodnilisty.wz.cz/2004/nl6/skacel.html> [cit. 8.4.2016]

Dle Milana Nakonečného lze boj o Karlovu univerzitu rozdělit do dvou rovin. Jednak do roviny materiální a jednak do roviny ideové. Čeští levicovní intelektuálové považovali tento boj za boj proti českému nacionalismu, který ztotožňovali s fašismem. Také tak, prezentuje insigniádu Libor Vykoupil ve svém díle Slovník českých dějin. Dle Vykoupila to byly „demonstrace, které byly v duchu českého fašismu namířeny nejen proti Němcům, ale i proti Židům, komunistům a intelektuálním levičákům“⁴ Demonstrace studentů podporovalo hnutí Vlajka, které bylo silně pravicové a které do těchto hnutí zapojilo i antisemitistické projevy. Jak nám potvrzují schůze různých organizací, vysokoškolské studenstvo boj za insignie přesto podporovalo.⁵

Když v listopadu 1934 Ministerstvo školství vydalo nařízení o navrácení insignií, vypukla insigniáda. Němečtí studenti se proti tomuto nařízení ohradili a odmítli insignie vydat. To samozřejmě vedlo k mnoha incidentům. Čeští studenti se pokoušeli dostat do Karolina, kde však již byli zabarikádováni němečtí studenti, kteří dle jejich slov bránili tuto budovu. Policie tehdy zakročila proti českým studentům, o čemž také informoval tehdejší denní tisk a považoval tuto akci za nespravedlivou. Ukřivdění a naštvaní studenti poté pokračovali do ulic, kde rozbíjeli výkladní skříně v německých a židovských obchodech, které mylně považovali taktéž za německé, a vytloukali okna v kavárnách.

Insignie byly české univerzitě nakonec předány 26. listopadu 1934. Je pravděpodobné, že k této události došlo pod vlivem proběhlých událostí, a je možné, že pokud by čeští studenti tehdy nedemonstrovali v pražských ulicích, k předání by nedošlo. Insignie by tedy i nadále zůstaly v německých rukou (Nakonečný 2001: 40).

K této významné události se konalo shromáždění českých vysokoškoláků, kde nový rektor postupně ukázal jednotlivé insignie a rektorský řetěz zavěsil nejprve na odstupujícího rektora Domina a poté na

---

⁴ Zdroj: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2005031034> [cit. 8.4.2016]

⁵ Zdroj: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2005031034> [cit. 8.4.2016]

bývalého rektora Mareše, který inicioval již zmíněný zákon.⁶ Po zahájení tohoto shromáždění byla atmosféra klidná a přátelská, to se však rázem změnilo incidentem, při kterém levicovní studenti byli vyváděni z budovy a skandovali hesla jako „Pryč s fašismem“, „Domin do vlády“ nebo „Němce ven z Karolina“. Vášnivost studentů ještě více podporoval bývalý rektor Domin, který ve svém projevu burcoval studenty, aby bojovali a aby vystěhovali Němce z Karolina (Kocian, Pernes, Tůma 2004: 94).

Insigniáda probíhala nadále útoky levicového tisku. V časopise Tvorba bylo publikováno prohlášení Obce československých spisovatelů, které bylo namířeno proti akci studentů.⁷ Tento manifest, jejímž iniciátorem byl pravděpodobně Karel Čapek, podepsali téměř všichni významní básníci a spisovatelé, jako například F. X. Šalda, F. Peroutka nebo Z. Nejedlý. Insigniáda jimi byla označena jako „násilné útoky proti spoluobčanům jiného jazyka a náboženského a politického přesvědčení“.⁸

Insigniáda byla zatížena českým antisemitismem a také „zradou vzdělanců“, kteří byli alergičtí na obranu národních zájmů a za největší hodnotu považovali „*proletářský internacionalismus a abstraktní ideje kosmopolitismu*“. Jak tvrdí psycholog a historik Milan Nakonečný, mnohý levicový intelektuál vždy sloužil jen sám sobě a jeho parketou byla duchovní samoobsluha dle stávajících nabídek politického trhu. To je také jeden z důvodů, proč národ nezná jména jako Domin nebo Mareš, kteří se nedostali do učebnic, přestože sloužili národu jako z demokracie exkomunikovaní nacionalisté. Naopak se do učebnic dostaly jména těch, kteří sloužili jen sami sobě, a právě insigniáda byla také bojem s nimi a připomíná nám jeden z jejich neúspěchů.⁹

---

⁶ Zdroj: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2005031034> [cit. 8.4.2016]

⁷ Zdroj: <http://narodnilisty.wz.cz/2004/nl6/skacel.html> [cit. 8.4.2016]

⁸ Zdroj: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2005031034> [cit. 8.4.2016]

⁹ Zdroj: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2005031034> [cit. 8.4.2016]

6 Obraz Němce v české společnosti

Obraz Němce v české společnosti se silně proměňoval nejen ve vývoji a čase, ale také vzhledem k tomu, že na Němce bylo vždy nahlíženo jako na diferenciovaný celek. Jinak se nahlíželo na Němce žijící v českých zemích a jinak se nahlíželo na Němce z rakouských zemí nebo na Němce z Německa.

V přednacionální éře byli Němci žijící v českých zemích chápáni jako součást českého národa. V 19. a 20. století se tato situace začala měnit a stále více začalo docházet k vzájemnému odcizení. Za příčinu tohoto odcizení lze považovat to, že Němci tíhli více k německému a rakušáckému než k českému, a proto je čeští nacionalisté začali chápat jako „cizorodé těleso“ (Křen 1998b: 21).

Obraz Němců ovlivnila první světová válka, která ještě více vyostřila vzájemné vztahy. Období relativního klidu vystřídala zasahující brutalita a ideologická nesmiřitelnost. Vídeň a další německá města včetně německých oblastí v českých zemích válku přivítaly s nadšením, docházelo k demonstracím na ulici a v hostincích. Také docházelo ke strhávání nápisů v cizích „nepřátelských“ řečech. V českém obraze se ještě více potvrdilo ztotožnění Němce s Německem a vyvolalo pověsti o tom, že říšskoněmecké vojsko vpadne do Čech. Na rozdíl od Němců Češi válečné nadšení neprojevovali, na jejich straně převládal spíše smutek, zaraženost a faktické odevzdání. Německá nacionální politika a německé armádní velení považovaly českou absenci nadšení za projev neloyalnosti, a tak došlo k vytvoření obrazu nepřátelského a nezúčastněného Čecha (Galandauer 1998: 76-79).

Češi vnímali válku jako válku německou a obraz Němce měl souhrnnou generalizující podobu. Celkový obraz byl takový, že se „německý živel“ rozprostírá okolo českého národního území (Galandauer 1998: 82). Stejně tak chápání války jako německé či protislovanské vzbuzovalo dojem, že úspěchy ústředních mocností ještě více zesilují protičeskou náladu, protože německé vítězství bude mít důsledky pro

poválečné uspořádání českého národa. Tuto českou domněnku později potvrdil rakouský ministerský předseda Ernst Kroeber, který prohlásil, že „...po válce budou rozhodovat vojáci. A ti budou centralizovat a germanizovat a bude absolutismus s parlamentní okrasou“ (Galandauer 1998: 84). Respekt a strach z toho, že vítězství bude mít pro Čechy neblahé důsledky, vedly k vytvoření obrazu Němce, který denuncuje Čechy a po vítězství si to s nimi zúčtuje (Galandauer 1998: 84).

Období od založení republiky do roku 1920 je charakteristické absencí negativních a nepřátelských obrazů. Naopak dochází ke vzniku pozitivních formulací zaměřujících se na spolupráci a začlenění Němců do československé společnosti. Přestože se z počátku u Němců objevovaly separatistické tendence, většina českých zástupců je považovala za součást státu. Právě v době, kdy Němci stáli v opozici proti českému státu, vznikl Masarykův výrok, v kterém označil Němce za kolonisty a imigranty. Tento z kontextu vytržený výrok jeho poselství je v německé literatuře vnímán jako pohoršlivý. Cílem Masarykova poselství však bylo vyzvat Němce ke spolupráci a zapojit je do politického dění (Broklová 1998: 115-116).

Poválečný vývoj byl pro mnohé zklamáním, především události spojené s nástupem Hitlera k moci. Jak prohlásil československý politik Karel Kramář, mnoho jsme si zavinili sami, neboť, „jsme stále k Němcům mluvili, jako bychom si byli vědomi nějaké chyby na nich spáchané“ (Broklová 1998: 128). V tomto období se vyostřil obraz Němce jako nepřítele československého státu, který se spojil s Hitlerem. Docházelo k znovuožívání obrazu Němce, který se nad nás vyvyšuje a pokládá se za více kulturně vyspělého. Od roku 1935 kladlo německé společenství stále větší důraz na svoji odlišnou národní identitu a Němci se začali znovu oddělovat od československé společnosti. V reakci na vítězství Henleinovy strany ve volbách docházelo v Československu k nárůstu protiněmecké nálady a utvoření obrazu Němce jako nebezpečné a nepřátelské menšiny.

Znovu se otevřela otázka týkající se postavení Němců v české společnosti, neboť se Němcům jejich dosavadní postavení zdálo nedostačující a odporující německému pojetí národa. Neúspěšnost pokusů o nalezení východiska vyvrcholilo v přijetí nesplnitelných požadavků, tzv. Mnichovské dohody. Cílem Mnichovské dohody bylo zničení Československa, nikoliv vyřešení v jeho rámci postavení Němců (Broklová 1998: 129). Po Mnichovu se česká společnost rozdělila na odpůrce a stoupence války. Někteří viděli ve válce naději v budoucnost. Doufali, že k ní brzy dojde a Německo v ní neobstojí a dojde k obnovení Československa. Tyto události změnily český pohled na Němce - v jejich očích působili sudetští Němci jako viníci katastrofy, která Československo postihla, a představa dalšího spolužití byla takřka nemožná (Broklová 1998: 136-137).

Mediální obraz Němce je složen jednak z vlastností, které jsou Němcům v českém prostředí připisovány, a jednak i z vlastností, které Němci chtějí, aby jim připisovány byly. Němci jsou prezentováni jako ti, kteří milují pořádek, nenávidí anarchii a rozvrat, a také jako velký a sebevědomý národ, který je vysoce intelektuálně založen. V českém poválečném tisku není Němec prezentován jako nepřítel, jako tomu bylo například ve Francii, kde byla osoba Němce spojována s odporným švábem, nebo v Polsku, kde byl Němec prezentován jako brutální Prus. Němci byly v českém poválečném tisku přisuzovány vlastnosti jako kulturní, expanzivní, agresivní, zpupný nebo jako pohrdající menšinami (Broklová 1998: 152). Již zmíněný Emanuel Rádl soudil o Němcích z českých zemí, že kulturně ani politicky nedosahují na Čechy a že jsou méně hybní a prosazují spíše teritoriální autonomii, naopak Češi se více stěhují a za svůj domov považují celou republiku. Němci jsou také více konzervativní a jsou více zamořeni antisemitismem (Broklová 1998: 152).

V období republiky dominují čtyři obrazy sudetských Němců. V době předválečné dominuje obraz Němce jako nepřítele státu, který se snaží oddělit od Československa. Do 30. let převažuje obraz rovnoprávného spoluobčana, který se sice z počátku nachází v opozici,

ale nechá se přesvědčit a podílí se na všech stupních moci ve státě. Po nástupu Hitlera v lednu 1933 se obraz Němce v české společnosti radikálně změní. V tomto období převažuje obraz problematického spolužití Čechů a Němců jako národů s odlišnými kulturami. V druhé polovině 30. let se obraz Němce rozděluje, na jedné straně je Němec jako přívrženec demokracie a na straně druhé Němec jako stoupenec nacismu (Broklová 1998: 154).

6.1 Německé stereotypy v českém prostředí

K našemu historickému vědění patří představa česko-německého antagonismu. Zděděné předsudky vystupují jako zjištěná pravda a proměnlivá skutečnost je nahrazována stereotypními představami. Na jedné straně stojí Češi, kteří vždy usilují o veřejné blaho a o vše dobré a na druhé straně Němci jako dědiční nepřátelé, kteří maří všechny české snahy a jsou důvodem českých nezdarů. Vždy se jedná o německého útočníka, který touží po kořisti či dokonce po podmanění Čechů a o mírumilovného Čecha, který hájí jen svá práva a vlastnictví. Často se objevuje i motiv německé krutosti proti bezbranným, a naopak německá zbabělost v otevřeném boji (Rak 1990: 34).

Rozhodující událostí pro ustálení negativního či „černého“ obrazu Němce je revoluční rok 1848. Vlivem rozmachu publicistiky a uvolnění cenzury tisku se obraz Němce plně rozvinul. Pojetí nepřítele se tak začalo vztahovat i na Němce domácí, tedy na Němce žijící v českých zemích. České národní hnutí si tak vytvořilo stálý obraz číhajícího nepřítele, za kterého schovávali své nedostatky a neúspěchy, což nakonec vedlo k pohodlnosti a zahledění do sebe samých (Rak 1990: 37).

Stereotypní obrazy jsou také vyjadřovány prostřednictvím karikatur. Český a německý průměrný typ je znázorňován postavami Václava a Michla. Prototypními poznávacími znameními Michla je špičatá čepice se střapcem, pro Václava je typický polokulovitý selský klobouk. Václav je popisovaný jako hloupý křupan, neotesaný, rámusící a příležitostně násilný. Michl je zobrazován jako tučný gnóm s nezaměnitelně sprostými

tahy. Dominantní znak obrazu Němce je militantní agrese, která je znázorňována metaforami pohlcení, ošklivý gnóm, který se s vytaseným nožem nejraději vrhá na mísu kouřících knedlíků „českého národa“. Tyto obrazy se dají interpretovat jako český strach z německé germanizace (Lenk 1997: 25-26).

7 Stereotypní obraz Němce v českém tisku

Pro svou analýzu německých stereotypních obrazů jsem zvolila pražský časopis *Přítomnost*, který vycházel od roku 1924 a jehož obnovená verze vychází dodnes. U zrodu toho časopisu stál první československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk, který tento časopis ve svých začátcích finančně podporoval. Prvním šéfredaktorem byl známý český spisovatel a publicista Ferdinand Peroutka. Do časopisu také přispívali například Karel Čapek, Emanuel Rádl, Eduard Bass nebo Jaroslav Stránský. Časopis *Přítomnost* je mnohdy považován za nejlepší politický časopis tehdejší doby.¹⁰

Německé stereotypní obrazy jsem se rozhodla analyzovat v reakci na událost týkající se sporu o insignie, která probíhala již od začátku roku 1934 a v listopadu téhož roku dosáhla vrcholu. Tuto událost jsem si vybrala proto, že během ní došlo k vyvrcholení napětí a rozporů mezi Čechy a Němci. Událost jsem v časopise *Přítomnost* sledovala dva měsíce před vypuknutím a dva měsíce po vypuknutí, tedy od září 1934 do ledna 1935. V tomto období jsem sledovala články, ve kterých se vyskytly kategorie Němec, insignie, demonstrace v Praze, nebo česko-německé spory. V září nebyl v časopise *Přítomnost* otisknut žádný článek, který by se soustředil na Němce či na pražskou událost týkající se sporu o insignie. Naopak pozornost byla spíše upírána na Poláky. V říjnu publikoval časopis dva články, ve kterých konfigurovali Němci, ale nebylo to ve spojení s událostí týkající se insignií. V listopadu, kdy insigniáda vypukla naplno, byly otištěny dva články týkající se Němců, které však nebyly spjaté s insigniemi, a dva články, které se insignií týkaly. V prosinci se počet otištěných článků ještě navýšil. Celkem byly napsány tři články týkající se insignií. Naopak v lednu se již redaktoři časopisu

---

¹⁰Zdroj: <http://www.pritomnost.cz> [cit. 15.4.2016]

Přítomnost o spor o insignie nezajímali, a tak o tomto tématu nebyl publikován žádný článek.

Spor o insignie byl v tisku prezentován jako záminka politiků, kteří tuto událost využili pro naplnění svých cílů. Jak je uvedeno v článku, který byl publikován na začátku prosince, „v našem i německém táboře jde o to dostat Michla a Václava na kolbiště“ (Inglmayer 1934: 775). Zde je odkazováno na karikaturu Němce a Čecha, kteří ztělesňují český a německý „průměrný typ“ (Lenk 1997: 23). To že se jedná pouze o záminku k vyvolání bojů mezi Čechy a Němci vypovídá i to, že většina demonstrujících na české straně ani neví, co insignie jsou a k čemu slouží, ale přesto pokřikují hesla jako „Němci musí dodržovat zákony“, „Ať žije slovanská Praha“ nebo „Židi ven“ (Inglmayer 1934: 776). Zde se uplatňuje stereotyp Němce, který upírá Čechovi právo na jeho vlastnictví, a Čech je tedy nucen hájit si to, na co má nárok. Dále se také uplatňuje stereotyp týkající se Židů, kteří jsou často prezentováni jako ti, kteří Němcům pomáhají, zejména finančně. A právě díky jejich podpoře může Němec páchat zlo na mírumilovném Čechovi.

Nejde jen o insignie, ale o protiněmecké a protižidovské bouře. Je to politická hra, jejímž cílem je generální útok proti dnešní vládě (Peroutka 1934a: 753). Demonstrující studenti nejsou ani ve většině případů studenti, ale „nezaměstnaní, kteří dostali melouch a za lístek do divadla a několik piv udělají bengál“ (Inglmayer 1934: 776). „Vašek“ je líčen jako špatně informovaný, kolegiální, ale místy nahněvaný student, který táhne na Karolinum bránit to, co od pradávna patří Čechům a na co si nyní činí nárok ten nepřátelský a zlý Němec. Když němečtí studenti oblehli Karolinum, shromáždili se čeští demonstranti před budovou a vykřikovali na Němce hesla jako „Lupiči“, „Syčáci“ a „Němečtí vrazi“. Poté, co se čeští studenti dostali dovnitř, došlo k drancování, rozbíjení oken, strhávání poštovních schránek a rozbíjení nábytku a obrazů. Strhávali se také tabulky s německými nápisy, které následně otloukaly o dlažbu a nakonec pověsily na „šibenici“ vyrobenou z dveřního rámu (Inglmayer 1934: 776-777). Čeští studenti jsou v tisku také pojmenováni

jako „zlatá mládež“, tedy synkové z dobrých a počestných rodin (Inglmayer 1934: 777). Němečtí studenti jsou pojmenováni jako buršáci. Toto označení má tendenci směřovat hrubě k hloupému, směšnému nebo brutálnímu (Lenk 1997: 26). To opět poukazuje na stereotyp krutého a nepřátelského Němce.

Týden před vypuknutím insigniády byl v časopise *Přítomnost* publikován článek s názvem *Má naše republika cenu i pro naše Němce?*. Cílem autora článku je komparace našich Němců dnes a našich Němců před 15 lety. „Žádná z poválečných evropských menšin nevykonala za tak krátkou dobu tak hluboký psychologický převrat“ (Sobota 1934: 728). Tento výrok odkazuje na vývoj stereotypního obrazu Němce. Nejdříve je to Němec, který se chce za každou cenu odtrhnout od Československa a touží po připojení k Německu. V očích Čechů je tento Němec považován za nepřítele státu, jehož cílem je podmanit si Čechy. Poté se obraz Němce mění na rovnoprávného spoluobčana, který se podílí na spravování československého státu. „Mezi tou odbojnou minulostí, a dnešním tak usilovným přiznáváním Němců ke státu, byla propast celé jedné generace!“ (Sobota 1934: 728).

Přestože je Němec považován za rovnoprávného občana, který spolupracuje, panuje v očích Čechů nedůvěra v německou loajalitu. Tato nedůvěra je podložena hlubokým zážitkem, stíny minulosti a nelze ji vyvážit jen slovním ujišťováním. Opět zde vystupuje stereotypní obraz Němce, který je prolhaný, kterému se nedá věřit a který nás v minulosti již několikrát zradil. Hovoří-li průměrný český člověk o veřejném mínění sudetských Němců, představuje si je celkem jednoduše. „Povětšinou má za to, že jsou mezi německými spoluobčany jednak ti, kdož mají nějaký oportunistický důvod býti pro republiku, a pak ti, kdož tento důvod odkládají, a kteří jsou proto prosti státu“ (Sobota 1934: 728-729). Za oportunistický důvod je považován například stranický prospěch, stavovský zájem, marxisticky nebo katolicky motivovaná nenávisť k tehdejšímu režimu v říši. Tyto důvody nejsou pro Čecha dostatečně

trvalé a silné v porovnání s jeho láskou k vlasti, proto pohlíží na německý pozitivismus jako na něco relativního (Sobota 1934: 728-729).

Podle autora článku E. Soboty je tento pohled na stav veřejného mínění našich Němců příliš zjednodušující. „Nelze říci, jak při posledním soudu, že po pravici jsou spravedliví a po levici hříšníci“ (Sobota 1934: 729). U průměrného německého spoluobčana se politické nitro ještě tvoří, stejně tak i jejich politická orientace. Ta závisí jednak na Češích, ale i na řadě dalších složek evropského politického vývoje, proto není pravda, jak tvrdí Henlein, že záleží pouze na Češích, jak se ke všemu postaví, aby získali Němce pro důstojný a poctivý smír. Kritického bodu dospívá i otázka národního soužití, neboť nevíme, do jaké míry zůstane německá veřejnost věrná dosavadním aktivistům (Sobota 1934: 729). V této době se vyvíjí další obraz Němce, který se teprve rozhoduje, zda se stane přívržencem demokracie, či se přikloní k nacismu, taktéž je zde možné najít obraz těžkého spoluzití Čechů a Němců jako národů s odlišnými kulturami. I když Němci prošli rychlým a jedinečným vývojem od negace k aktivismu, mnoho Čechů je stále zasaženo křivdami, které na nich Němci spáchali, a proto k nim stále nenašli důvěru.

Druhým obdobím, které jsem zvolila pro zkoumání německých stereotypních obrazů v časopise Přítomnost, je rok 1938, tedy rok, kdy vypukla druhá světová válka. Sudetští Němci v tomto období začali stále více prosazovat myšlenku připojit se k říši. Tyto jejich snahy měly za následek zhoršení vztahů mezi Čechy a Němci. Stereotypní obrazy Němců jsem analyzovala ve člancích časopisu Přítomnost dva měsíce před vypuknutím války, tedy od července 1938 a dva měsíce po vypuknutí války, tedy do října téhož roku. Cílem bylo zjistit, jaké stereotypní obrazy figurovaly v tisku těsně před válkou a jaké bezprostředně po ní.

V červenci bylo v časopise Přítomnost publikováno několik článků, v nichž figurovali Němci. Pro svou analýzu jsem vybrala články, které pojednávají o Němcích žijících v českém pohraničí. Sudetští Němci v červencových člancích figuruje ve spojení s hospodářským obratem

v Sudetech. Jedná se o sudetoněmecký bojkot proti menším obchodníkům a živnostníkům. Tento bojkot je namířen především proti Čechům, Židům a demokratickým Němcům. Bojkot je však jen záminkou, a pod povrchem se děje mnohem více. Nálada některých německých průmyslníků je divoká, což potvrzuje i výrok jednoho z nich, který uvedl „raději budu jíst suchý chléb v Třetí říši, než vydělávat v Československu statisíce“ (Synek 1938: 420). Zde se opět potvrzuje stereotyp Němce, který má separatistické sklony, je zrádcem pro náš stát a hrozí od něho nebezpečí. Tyto stereotypy potvrzuje i článek s názvem s názvem *Nyní radikál*, pod kterým není uvedeno jméno autora, ale pouze jeho iniciály V. G. V tomto článku jsou popisováni politici SdP, kteří mluví velmi radikálně, při každé příležitosti se hlásí k vůdci Hitlerovi a mluví ostře protičesky.

V srpnu 1938 se objevují články, které popisují situaci v českém pohraničí a sudetské Němce následovně. „Sudetoněmecká strana a její spojenci se otevřeně přiznávají nejen k nacismu, ale i k totalitě a rasismu.“ „Dnes Němci hlásají, že místo pro pravého Němce je tam mezi nacisty ...“ (Palkovský 1938: 484). V tomto období již převažuje obraz Němce jako nacisty.

Poté, co Německo 1. září 1938 napadlo Polsko, němečtí demokraté a Češi čekají, bude-li to válka, zatímco henleinovci doufají v anšlus. České pohraničí je popisována takto: „celý kraj se zřejmě přiznává k nacionálně socialistickému světovému názoru, zdraví vztyčenou paží a siegheiluje, nosí odznaky SdP, bílé punčochy, okované boty duní po dláždění a dívky nosí na uších zaplétané copánky s mašličkami, dirndly a hubertusy. Celá Henleinova paráduje v pohraničí v kostýmech nacionálně-socialistického světového názoru v naprostém přesvědčení, že se jí nemůže nic stát“ (Jesenská 1938a: 566). U každé silnice na hranicích je závora a u těch závor se každý den koná jakési symbolické divadlo. Na německé straně pochodují uniformované čtyři až těsně k pohraniční závoře, na české straně stojí Henleinovci se vztyčenou paží a zdraví své bratry z mateřské země“ (Jesenská 1938a: 566). Obraz

Němce je v této době již plně spjat s nacismem a touhou připojit se k Německu.

Poté, co byla koncem září podepsána Mnichovská dohoda, ztratilo Československo svá pohraniční území. „Sudetští Němci dosáhli toho, po čem toužili. Nechtěli s námi v míru žít a pracovat – jejich srdce je táhlo do Říše.“ Neloučíme se s nimi v nepřátelství, neboť sudetští Němci brzy pochopí rozdíl mezi republikou a Třetí říší. Na život v Třetí říši si budou těžko zvykat, „lidé, kteří dvacet let porušovali zákony republiky, budou nyní muset poslouchat jako stroje.“ Zde stále figuruje obraz Němce coby nepřítele a zrádce, který se odtrhl od Československa, ale už mu to není tak vytýkáno, ba naopak je mu přán život v Říši, který pro něho bude mnohem složitější, než byl v republice. V článku *Zavinil to jeden muž?* Hledá Ferdinand Peroutka příčiny, proč došlo jednak k vypuknutí války a jednak ke ztrátě českého pohraničního území. Vinu spatřuje i na české straně, neboť v roce 1920, kdy se tvořila ústava, nebyl brán žádný ohled na naše Němce a nikdy nebyla dořešena německá otázka (Peroutka 1938b: 643).

Sudetská území jsou obsazena německými vojsky, do Čech prchají demokratičtí Němci. Tito lidé jsou v Čechách bez peněz, jídla domova a práce. Československo je veřejně uznáváno za oběť, která přinesla mír. Je to však omyl, „byli jsme obětováni a máme tu několik set tisíc živých padlých spolu s několika set tisíci německými a rakouskými uprchlíky, kterým jsme dopřáli právo azylu“ (Jesenická 1938b: 650-651). Náš lid je sice trpělivý, laskavý, dobrý, ale zároveň je i podrážděn, hluboce zkrušen a rozbolestněn. Obraz Němce lze v této době interpretovat jako obraz nepřítele, který si ukradl část našeho území, část našeho vlastnictví. Dále je zde patrná křivda, která byla na Československu spáchána, nejen Německem, ale hlavně západními mocnostmi, které Československo nepodpořily a nechaly ho na pospas nepřátelskému Německu.

V Čechách v meziválečném období převažují negativní německé stereotypní obrazy. Němec je v českém prostředí považován za nepřítele a zrádce, který se snaží germanizovat a zabrat české území. Podporuje nacismus a je pro nás, mírumilovné Čechy, nebezpečný. Na druhou

stranu, pokud budeme posuzovat stereotypy, je potřeba si uvědomit to, že se vztahují na celou skupinu, národ či etnikum a nekladou důraz na jednotlivce. Jak popisuje česká novinářka Milena Jesenská, není Němec jako Němec. Členové SdP se rozdělují na tři skupiny. První skupina jsou ti, kteří upřednostňují násilné řešení a nespokojí se s žádnými ústupky a jsou trvalou svízeli republiky. Druhou skupinu tvoří lidé, kteří se připojili k SdP kvůli teroru a nátlaku, který byl na nich páchán. A třetí skupinou jsou lidé, kteří se k SdP přidali v důsledku hospodářské krize a věří, že jim tato strana pomůže najít východisko z jejich obtížné situace (Jesenská 1938a: 568).

8 Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se snažila najít odpověď na otázku, jaké německé stereotypní obrazy se vyskytují v meziválečném tisku a jak jsou tyto stereotypní obrazy ovlivňovány historickým vývojem.

Česko-německé vztahy prošly velkým vývojem, od spolužití až k německé snaze odtrhnout se od Československa a stát se součástí Třetí říše. Za zlomovou událost ve vývoji česko-německých vztahů lze považovat první světovou válku. Tato válka byla interpretována jako boj mezi Slovany a Germány. V této době se každý národ vydal svou vlastní cestou. Češi toužili po vlastním národě a Němci po připojení ke sjednocenému Německu. Po vytvoření Československa se vztahy mezi Čechy a Němci začaly zhoršovat. Němci v tomto nově vytvořeném státě začali figurovat jako pouhá menšina. S tímto postavením nebyli Němci vůbec spokojeni, a proto prosazovali myšlenku odtrhnout pohraniční oblasti, kde žila většina německého obyvatelstva, a připojit je k Německu. To se samozřejmě nelíbilo Čechům, a snažili se s Němci uzavřít kompromis a přimět je ke spolupráci. Po roce 1933 narostla u sudetských Němců nespokojenost, která byla částečně způsobena i hospodářskou krizí. O pět let později došlo k definitivnímu narušení česko-německých vztahů. Sudetští Němci začali stále více požadovat připojení pohraničních oblastí k Třetí říši, což se jim nakonec i podařilo.

Tyto události ovlivnily vztah Čechů a Němců, ale také to, jak Češi na sudetské Němce pohlíželi a jaké k nim zaujíмали postoje. Během první světové války převažoval obraz sudetského Němce toužícího po spojení s Německem. Sudetský Němec, který tíhne více k německému a rakušáckému než k samotnému češství. Obraz Němce byl spojen s nebezpečím, s touhou germanizovat a zúčtovat si to s Čechy. Období od založení Československé republiky do roku 1920 je charakteristické absencí negativních německých obrazů v české společnosti. Poválečný vývoj byl

pro mnohé zklamáním, poté, co se dostal Hitler k moci, převažoval v české společnosti obraz Němce jako nepřítele státu. Znovu se dostal do popředí obraz Němce, který se považuje za kulturně vyspělejšího a povyšuje se nad Čechy. Po mnichovské dohodě, na základě které ztratilo Československo svá pohraniční území, se obraz Němce ještě více radikalizoval. Němec byl považován za zrádce a za viníka katastrofy, která Československo postihla.

Stereotypní obraz Němce v české společnosti je převážně negativní, což se potvrdilo i v mé analýze dobového tisku. V první představené události, která se týkala sporu o insignie, se vyskytuje obraz Němce, který upírá Čechovi právo na jeho vlastnictví, v tomto případě jsou tímto vlastnictvím myšleny starobylé insignie. Vykytuje se zde i obraz Němce, který je krutý, nepřátelský a nedá se mu důvěřovat. Jako druhou událost pro svou analýzu jsem zvolila rok 1938, který bývá v některé literatuře nazýván jako rozhodující rok 1938. V tomto roce došlo k několika zásadním událostem, jako je například anšlus Rakouska nebo podepsání mnichovské dohody a následná ztráta československého pohraničí. V tomto období se vztahy mezi Čechy a Němci zásadně zhoršily, neboť sudetští Němci nejvíce toužili po připojení k Třetí říši. V této době opět převažuje negativní obraz Němce. Němec je v českém tisku prezentován jako nacista a zrádce, který chce, aby bylo naše území germanizováno.

Na druhou stranu je třeba brát ohledy na to, že není Němec jako Němec. Mezi sudetskými Němci byli i ti, kteří podporovali demokracii a byli pro zachování Československého státu. Poté, co se v Sudetech moci ujmul Němci prosazující nacismus, byli právě tito demokratičtí Němci terorizováni a znevýhodňováni, a proto byli nuceni opustit své domovy a hledat azyl v Československé republice.

9 Seznam použitých zdrojů a literatury

Allport, Gordon W. 2004. *O povaze předsudků*. Praha: Prostor.

Bauer, F., H. Glassl, H. Härtel, F. Machilek, E. Nittner, R. Ohlbaum, D. Salomon. 1995. *Tisíc let česko-německých vztahů*. Praha: Panevropa Praha.

Broklová, Eva. 1998. „*Historický obraz Němce Rakouska a Německa v politických kruzích české společnosti první Československé republiky.*“ Str. 101-155 in Broklová Eva, Křen Jan (eds.). *Obraz Němců Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum

Cohen, Gary. 2000. *B. Němci v Praze 1861 - 1914*. Praha: Karlova Univerzita.

Gajan, Koloman. 2004. „*Masarykův koncept zapojení českých Němců do ČSR.*“ Str. 148-154 in Češi a Němci v pojetí a politice T.G Masaryka. Praha: Masarykův ústav AV ČR.

Galandauer, Jan. 1998. „*Čeští vojáci ve velké válce a vzájemný obraz Čechů a českých Němců.*“ Str. 76- 92 in Broklová Eva, Křen Jan (eds.). *Obraz Němců Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum

Geist, Bohumil. 1992. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing.

Hain, Rada. 2004. „*Masaryk a státoprávní aspekty česko-německých vztahů.*“ Str. 115-135 in Češi a Němci v pojetí a politice T.G Masaryka. Praha: Masarykův ústav AV ČR.

Hilf, Rufolf. 1996. *Češi a Němci*. Praha: Prago Media News.

Inglmayer. 1934. „*Jak jsme obnovovali Karolinum*“. Přítomnost roč.11: 775-777, (5.12.1934).

Jesenská, Milena. 1938a. „*V pohraničí: kolik bodů pro nás?*“. Přítomnost, roč. 15: 568-571, (7.9.1938).

Jesenská, Milena. 1938b. „*Nad naše síly*“. Přítomnost, roč.15: 650-651, (12.10.1938).

Kocian, Jiří, Pernes, Jiří, Tůma, Oldřich a kol. 2004. *České průšvihy aneb Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989*. Brno: Barrister&Principal.

Kořalka, Jiří. 1996. *Češi v Habsburské říši a v Evropě 1815 – 1914*. Praha: Argo.

Křen, Jan. 1990a. *Konfliktní společenství, Češi a Němci 1780 – 1918*. Praha: Academia.

Křen, Jan. 1998b. „*Obrazy Němců a Německa v české společnosti*“. Str. 21-31 in Broklová Eva, Křen Jan (eds.). *Obraz Němců Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum.

Košťálová, Petra. 2012. *Stereotypní obrazy a etnické mýty*. Praha: Slon.

Lašek, Jan. 2006. *Sociální psychologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus.

Lenk, Carsten. 1997. „*Václav a Michl. Čitelnost národních stereotypů na příkladu německých a českých karikatur*“. Str. 22-28 in Džambo Jozo (ed.). *Stejné obrazy, stejná slova. Němci, Rakušané a Češi v karikatuře (1848-1948)*. Mnichov: Spolek Adalberta Stiftera.

Masaryk, Tomáš Garrigue. 1990. *Ideály humanitní*. Praha: Melantrich.

Nakonečný, Milan. 2001. *Vlajka. K historii a ideologii českého nacionalismu*. Praha: Chvojkovo nakladatelství.

Palkovský, B. 1938. „*List lordu Runcimanovi*“. Přítomnost, roč. 15: 484, (3.8.1938).

Peroutka, Ferdinand. 1934a. „*Nejde jen o insignie*“. *Přítomnost* roč. 11: 753-754. (28.11.1934).

Peroutka, Ferdinand. 1934b. „*Zavinil to jeden muž?*“. *Přítomnost*, roč.15: 641-643, (12.10.1938).

Průcha, Jan. 2004. *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál.

Rádl, Emanuel. 1993. *Válka Čechů s Němci*. Praha: Melantrich.

Rak, Jiří. 1990. „*Stereotyp Němce v českém historickém vědomí*“. *Dějiny a současnost* 3: 34-37.

Rákos, Petr. 2001. *Národní povaha naše a těch druhých*. Bratislava: Kalligram.

Sobota,E. 1934. „*Má naše republika cenu i pro naše Němce?*“. *Přítomnost* roč.11: 727-730, (12.11.1934).

Šimíčková-Čížková, Jitka. 2004. *Přehled sociální psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Synek, K. 1938. „*Hospodářské obraty v sudetských krajích*“. *Přítomnost*, roč.15: 420, (6.7.1938).

Toms, Jaroslav. *Přehled vývoje česko-německých vztahů na území české republiky od 12. století do roku 1947*. 2002. Plzeň: Západočeská univerzita.

Trampl, Miroslav. 1968. „*Sociologické pojetí národnostní politiky u E.Rádl*“. *Sociologický časopis* 3: 332-342.

Vojtíšek, Václav. 1934. *Za práva univerzity Karlovy*. Praha: Klub modré revue.

Vybíral, Zdeněk. 2009. *Psychologie a komunikace*. Praha: Portál.

Internetové zdroje

Nakonečný, Milan. Sedmdesátileté výročí insigniády. [online] [cit. 7. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2005031034>

Nakonečný, Milan. Výročí boje o Karlovu univerzitu. [online] [cit. 7. 4. 2016]. Dostupné z: <http://narodnilisty.wz.cz/2004/nl6/skacel.html>

Historie časopisu Přítomnost. [online] [cit. 7. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.pritomnost.cz>

10 Resumé

The aim of my bachelor's thesis is to analyse stereotyped image of the German in the Czech local press from the interwar period. I have chosen Prague journal called Present for my analysis. I have also chosen two events in which I was researching German stereotypes. First one was insignia disput and the second one the period between World War I and World War II.

In the first part of my bachelor's thesis i describe development of the Czech-German relationship. The Czech-German relationship was influenced by events such as the First World War, the establishment of Czechoslovakia and Hitler's dictatorship. The relationship between the Czech and the German were mostly bad and this poor relationship had influence on the Czech attitude to the Sudet German.

There was mostly negative image of the German in the Czech society. The German were presented by the Czech press as the enemies, the traitors and the Nazis, who can not be trusted and as someone who wanted to germanize Czech territory.